

Pár lépésnyire a Kálvin tértől gyönyörű újbarokk palota áll: a Szabó Ervin Könyvtár központja. A társadalomtudományi irodalom e gazdag tárháza abban különbözik minden más tudományos könyvtártól, hogy óriási közművelődési könyvtárhálózat tartozik hozzá: 117 kerületi, 1 zenei és 2 — bibliobuszban berendezett — mozgó könyvtár. A 3 millió kötetes állományból évente hat és fél millió könyvet kölcsönöz a csaknem 200 ezer olvasó. Valóságos kis könyvtárbirodalom ez, melynek Révész Ferenc az igazgatója.

Révész Ferenc olyan munkáscsaládból jött, amely egyszerre volt elkötelezettje a szociáldemokrata mozgalomnak és a kultúrának. Már 19 éves korában titkára az SZDP ifjúsági bizottságának, később a központi, majd a politikai bizottság tagjaként, illetve az oktatási oszály vezetőjeként tevékenykedik. 1945-ben országgyűlési képviselő; a munkáspártok egyesülése után először a párt központjában, majd az Akadémia könyvtárában dolgozik. 1956-ban, vagyis éppen húsz esztendeje került a fővárosi könyvtár élére. Számos dokumentum és egy sor magas kitüntetés bizonyítja, hogy Révész Ferenc — aki jelenleg az MSZMP Központi Bizottságának tagja — igen sokat tett a magyar könyvtárügy fejlesztéséért.

A könyv semmivel sem pótolható

Beszélgetés RÉVÉSZ FERENCCEL, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatójával

Milyen érzés könyvtárosnak lenni egy olyan korban, amelyben Marshall Mac Luhan megkondította a lélekarangot a könyv fölött? Jósolván a „Gutenberg-galaxis” végét és egy új, „audiovizuális kor” kezdetét.

— Esküdni mentem volna rá, hogy fölteszi ezt a kérdést. De arra is esküdni mernék, hogy azok, akik — bocsánat a kifejezésért — Mac Luhan jóslatát szajkózzák, nem veszik a fáradságot, hogy utána nézzenek, mit mutatnak a tények, az adatok.

Ebből a vaskos statisztikai könyvből világosan kiolvasható, hogy az UNESCO jelentése szerint 1970-ben 546 ezer, 1972-ben pedig 561 ezer mű jelent meg a világon. Itthonról már közelebbi adatokat is mondhatok. Magyarországon 1970-ben 4793 mű jelent meg 47 millió példányban, 1974-ben már 7281 mű 69 millió példányban. A kották, a tankönyvek és a jegyzetek nem szerepelnek ebben a számban. Szó sincs tehát arról, hogy a könyv koporsójánál állunk; inkább a könyvnek eddig soha nem ismert reneszánszát éljük.

Miben látja Ön a könyv rendkívüli erejét, amellyel képes ellenállni az audiovizuális tömegtájékoztató eszközök óriási elszívó hatásának?

Abban, hogy semmivel sem pótolható. Amikor olvasok, és rábukkanok egy érdekes gondolatra, amely föllekesít vagy

fölingerel, módomban van megállni, azt a részt újraolvasni, eltöprengeni fölötte, választani, dönteni, ítélni — elfogadni vagy elutasítani. A könyvben visszalapozhatok, sőt, előre is ugorhatok, ha hajl a kíváncsiság. Ezt a gyönyörűséget, élvezetet, ezt a saját egyéniségemhez igazodó szellemi szabadságot sem a rádió, sem a televízió nem tudja megadni — de még a színház sem. Mindegyik siet, vágat, rohan, nem enged megállást. Éppen ezért sokan egy-egy rádió- vagy televízióműsor nyomán keresik azt a könyvet, melynek segítségével a témában elmélyedhetnek.

Ebben rejlik a nyomtatott betű, a könyv varázsa. És abban, hogy az ember mindenben csalódhat az életben, de a jó könyvben soha. Az igazi könyv, az örök emberi gondolat a legsötétebb pillanatokban is képes meggyőzni arról, hogy ember vagyok: homo sapiens. Én a jó könyveket az emberiség örök útítársainak érzem.

Ön olyan őszinte lelkesedéssel beszél a könyvről, hogy föl kell tételeznem, szenvedélyes könyvszeretete sokkal régebbi keletű, mint jelenlegi pozíciója; talán a gyermekkorig visszanyúló.

Az indítást édesapámtól kaptam, akit rajongva szerettem, épp ezért mindenben utánoztam, majmoltam. Mesélik, hónapokon keresztül bömböltem, hogy én is akarok cigarettát „enni”, mert láttam, hogy apám „falja” a cigaret-

tákat, s gondoltam, ha ő csinálja, az csakis jó lehet. De apám nemcsak a cigarettát, hanem a könyveket is falta. Nyomdász volt, és hihetetlenül sokat olvasott. Mindig könyv volt a kezében: ezt is meg akartam kóstolni. Édesapám korán fölfigyelt erőszerkes könyvéhségemre, és Mikuláskor, ünnepekkor én mindig csodálatos mesekönyveket kaptam cukorka meg miegyéb helyett. Később el-elvit a nyomdászok Gutenberg téri könyvtárába, ahol két nyugdíjas nyomdász szaktárs, a két könyvtáros, olyan szeretettel és türelemmel foglalkozott a legkisebb gyermekekkel is, hogy azt máig sem tudom elfelejteni.

Egyszóval alaposan beoltódtam irodalom- és könyvszeretettel, mire a Wesselényi utcai polgárba kerültem. A szerencse itt sem hagyott cserben. Józsa Andor személyében olyan irodalomtanárt kaptam, aki megszállottja volt a magyar irodalomnak. Annyira elmélyült tárgyában, olyan lenyűgöző erővel, magával ragadó hittel és meggyőződéssel beszélt, hogy jónéhányan igazi benső izgalommal vártuk az óráját.

Ha ehhez hozzáteszem, hogy később a Vas utcai kersekedelmiben Szerb Antal volt az irodalomtanárom, azt hiszem, már nem is kell többet mondanom erről a témáról.

Kérem, szóljon mégis néhány szót Szerb Antalról! Próbálja fölidézni olvasóinknak emberi és tanári alakját!

Törékeny alakja óriássá nőtt a katedrán. Halkan beszélt, de az a hatalmas tudás, amely előadásából sugárzott, fölerősítette a hangját. Soha nem „fegyelmezett”; az akkori-ban divatos drill-fegyelmezés idegen volt lényétől. Mégis tekintélye volt, mégis szerettük és tiszteltük, mert egyszerre volt oktatónk, nevelőnk, pszichológiai tudással fölvertezt lélekgyógyítónk és barátunk. A legintimebb érzelmeinkről és a legtitkosabb gondolatainkról is őszintén beszélhettünk vele; mindig számíthatunk a megértésére, okos tanácsaira. Egy-egy mosolya vagy kedves-bölcs fintora a csüggedő, letört tanítványnak is visszaadta az önbizalmát. Határtalan életszeretetét, kritikai szellemét és kivételes igényességét igyekezett átültetni tanítványaiba. Gyakran mondta, hogy az emberiség nem fegyverekkel, hanem tudással, neveléssel, a nyomtatott betű erejével fogja kiharcolni magának az emberibb életet.

Az iskola önképzőkörének ő volt a tanár-, én voltam a diákelnöke. Mindig együtt állítottuk össze a programot. Legemlékezetesebb élményem vele kapcsolatban az, hogy rendszeresen részt vett a diákok egy csoportjának illegális összejövetelein. Nem mint tanár, hanem mint egyenrangú vitapartner. Egy alkalommal az ő fölkérésére tartottam vitaindító előadást „Marxizmus vagy freudizmus” címmel. A legtöbb, amit róla mondhatok: örök útítársam marad.

Térjünk most át erre a könyvtárbirodalomra, amelyet Ön igazgat! Milyen elvek működtetik ezt a hatalmas hálózatot?

— Szerencsénk van, mert olyan eszmei hagyományt mondhatunk magunkénak, melynek időszerűsége ma is érvényes. Könyvtáralapítónk, Szabó Ervin „Irányelvek a leendő fővárosi könyvtár létesítéséhez” című írásában 66 esztendeje fejtette ki merész elképzeléseit, és jó néhány elgondolása még ma is megvalósításra vár.

Első követelménye az volt, hogy az olvasást tömegmértékűvé kell tenni, vagyis a lehető legjobb könyveket kell adni a legtöbb ember kezébe. Könyvön ő nemcsak a szépirodalmat és műveltségen nemcsak a humaniorák ismeretét értette, hanem azt tartotta — és ez akkor forradalmi gondolatnak számított —, hogy a művelt embernek járatosnak kell lennie a természettudományok, a műszaki tudományok és a társadalomtudományok területén is.

Legnagyobb tette talán az volt, hogy a magyar könyv-

tárügyben meghonosította a *társadalomtudományi szemléletet*. Korának viszonyait figyelembe véve bölcs taktikai érzékkel az hirdette, hogy a fővárosi könyvtárnak valamennyi világnézet legjobbjainak a könyveit gyűjtenie kell — és az olvasók rendelkezésére kell bocsátania. Hitt abban, hogy ha az olvasók figyelme a modern társadalomtudományok felé fordul, akkor természetes úton eljutnak a marxista művekig és a marxista világnézetig.

Korát jóval megelőzve a *könyvtárat komplex tájékoztatási központtá* akarta tenni. Ezt úgy képzelte, hogy a könyvtárban működjék írás-olvasás tanfolyam az analfabéták és szabadegyetem az írni-olvasni tudók számára; rendezzenek hangversenyeket, filmvetítéseket, tárlatokat, kamaraszínházi előadásokat. Sőt: szorgalmazta olyan nyilvános „tájékoztatóterem” létrehozását is, ahol mindenféle okirat kapható lett volna, s ahol szakemberek segítettek volna az egyszerű embereket abban, hogy megtanulják, hogyan kell a különféle bonyolult űrlapokat kitölteni — a vízumkérelmekről egészen a legáltalánosabb személyi okiratokig. Mindezt lényegében azért javasolta, mert úgy vélte, hogy ha az emberek bejönnek a könyvtárba, akkor érdeklődni kezdenek a könyvek iránt is. Hitte és hirdette, hogy *minden ember olvasóvá tehető*.

Ezt hallva valóban úgy tesz, hogy maradt még bőven megvalósítandó Szabó Ervin elveiből.

— Igen, és mi annak ellenére elégedetlenek vagyunk, hogy igen nagyot léptünk előre az utóbbi három évtizedben. 1938-ban például csupán 14 fiókkönyvtár volt Budapesten — 13 abból is belterületen —, mindössze 22 ezer olvasóval, és a kölcsönzött kötetek száma alig haladta meg a 700 ezret. Ez már nem is összehasonlítási alap a mai 200 ezer olvasóhoz és a 6 és fél milliós kótetforgalomhoz képest! Azonban a mennyiségi mutatóknál sokkal büszkébbek vagyunk arra, hogy a kölcsönzött könyvek 35 százaléka ismeretterjesztő vagy tudományos munka, és ezzel az aránnyal világviszonylatban is az elsők közt vagyunk.

Abban az imént hallott Szabó Ervin-i gondolatban, hogy „minden ember olvasóvá tehető”, az is benne foglaltatik, hogy minden gyermek eljuthat a könyv megkedveléséig. Mit tesz a könyvtár ennek érdekében?

— Harminchét könyvtárunkban található gyermekrészleg, és huszonegy önálló gyermekkönyvtárunk van. Ezeknek nemcsak az a jellegzetességük, hogy igen gazdag, változatos és színvonalas könyvanyaggal rendelkeznek. Fontosabb ennél az, hogy a gyermekkönyvtárosok nagy hozzáértéssel igyekeznek megvalósítani azt a Szabó Ervin-i gondolatot, amely szerint *minden ember, minden gyermek egy külön kis univerzum; vagyis minden olvasóval — legyen az felnőtt vagy kiskorú — egyéniségéhez illően kell foglalkozni*. Mi nemcsak „kiszolgáljuk” a gyermekeket; azt akarjuk, mindegyikük érezze, hogy bizonyos értelemben *szellemi partnere* a könyvtárosnak.

Elnézését kérem, amiért minduntalan *Szabó Ervinre* hivatkozom, de itt bent, magunk között azt szoktuk mondani, nekünk igen kevés új dolgot kell kitalálnunk, már az nagy dolog, ha az ő eszméit valóra váltjuk. Az is az ő gondolata volt, hogy *a gyermekek számára vonzóvá kell tenni a könyvtárat*, föl kell azzanunk a fantáziájukat, de úgy, hogy képzeletük a könyvekben nyerjen kalandos kielégülést. Épp ezért a gyermekkönyvtárakban szellemi és ügyességi vetélkedőket tartanak, rajzversenyeket, szavalóversenyeket, jelmezversenyeket rendeznek, sőt gyakran városnéző irodalmi sétára viszik kis olvasóikat. Mindezt mint mondtam, úgy teszik, hogy a foglalkozások középpontjában a könyv álljon. Nem elég például az, ha a gyermek egyszerűen jelmezt készít magának — elképzelve valamelyik irodalmi figura öltözetét —, tudnia kell pár szót mondania a könyvről, illetve a könyv maga választotta szereplőjéről.

Arról, hogy gyermekkönyvtáraink valóban vonzóak-e, megint csak a számok vallhatnak legmegbízhatóbban. Csaknem 50 ezer általános iskolás olvasónk van, ami azt jelenti, hogy minden harmadik budapesti általános iskolás gyermek rendszeres látogatója valamelyik könyvtárunknak.

Gondolom, a gyermekkönyvtárosok szorosan együttműködnek az iskolákkal, a pedagógusokkal.

— Kapcsolatunk a pedagógusokkal nem volt mindig zavartalan. Tíz-húsz éve például még igen sok vita származott abból, hogy a tanár elköszönt az iskolába bevitt könyvet, és év végéig nem volt hajlandó sem a gyermeknek, sem a könyvtárnak visszaadni.

De az utóbbi néhány évben, amióta a nevelésügy korsze-

rűsítése folyik, igen mélyreható változásnak vagyunk tanúi. Ma már alig-alig találkozunk azzal a helytelen nevelői fölfogással, hogy „a könyv elvonja a gyerek figyelmét a tanulástól”. E tekintetben is forradalmi szemléletváltozást érzek a pedagógiában, és nem hízélgésként mondom, hanem mert ez az igazság: a pedagógiai sajtó nagyon sokat tett és tesz ezért a szemléletváltozásért. Tapasztalataim szerint ma a legtöbb tanár tudja, és vallja, hogy *minden jó könyv, amit a gyermek kézbe vesz, valamiképpen gyümölcsözni fog valamelyik tanórán*. Vagy ha nem is közvetlenül a tanórán, de a jó könyv már azáltal is hasznot hajt, hogy fölszítja és ébren tartja a gyermek érdeklődését a világ dolgai iránt; intellektusa mozgékonyabbá, hajlékonyabbá válik, és talán mondanom sem kell, hogy *az olvasó gyermek alkalmasabb az ismeretek befogadására, földolgozására, mint a nem olvasó*.

Kapcsolatunk az iskolákkal, a nevelőkkel ennek az új szemléletnek a jegyében ma már fölsorolhatatlanul sokszálú és sokszínű. Órákat tartanak a mi könyvtárainkban is, meghívják a könyvtárost a testületi értekezletre, közös programokat szerveznek, együttműködési szerződéseket kötnek és így tovább. Óráig sorolhatnám.

Időnként mégis mintha némi feszültség érződne az iskolai könyvtár és a közművelődési gyermekkönyvtár közt. Vetélytársként néznek egymásra, nem szövetségesként.

— Néha én is hallok effajta feszültségről, de konkrétan még soha nem tudtam megfogni. Álproblémának tartom. Nézetem szerint olyan mély a tál, hogy abból mind a két hálózat bőven merhet; nincs oka és értelme a vetélkedésnek, a féltékenykedésnek. A kétfajta könyvtár helyzeténél és jellegénél fogva nem is lehet versenytársa, hanem csakis természetes szövetségese egymásnak.

Az iskolai könyvtárnak ugyanis az a fő feladata, hogy a tananyaghoz kapcsolódóan segítse tájékozódni a tanulókat. Persze ne csak a szűk praktícizmus elve alapján. Ha például a *Buda haláláról* esik szó az órákon, a tanuló az iskolai könyvtárban ne csak ezt a művet találja meg, hanem mindazokat a könyveket is, amelyek az íróra, a korra, a műre vonatkoznak. S találjon bőven olvasnivalót a matematikához, a földrajzhoz, a fizikához, mindegyik tantárgyhoz.

Csak hogy *a gyerek több, mint diák*, s ez a többlet már

a *tanuló*. Mindegyik gyermekkönyvtárunkban található például egy „S” jelzésű részleg. Ez a részleg a 13—14 éves *serdülőké*, akik, mondhatjuk, részben ezeknél a polcoknál teszik meg az első lépéseket a „felnőtt-irodalom”, a felnőtté válás felé. A gyermekek közötti különféle és sokfajta *érettségibeli* különbözőséget a gyermekkönyvtár jobban figyelembe tudja venni, mint az iskolai. Félreértés ne essék, ez nem azt jelenti, hogy mi jobbak, hanem csupán azt, hogy *mások* vagyunk, mint az iskolai könyvtár. Ha ezt a könyvtárosok és a pedagógusok világosan látják, akkor semmiféle feszültség nem keletkezhet.

Ennek az álproblémának a vitatásától — a magunk viszonylatában — sokkal fontosabbnak tartom annak a korszerű elvnek a megvalósítását, hogy a közművelődési könyvtár önálló gyermekrészlegét csupán egy ajtó válassza el a felnőttek könyvtárától. Így a szülő és a gyermek — mint valaha én az édesapámmal — együtt járhatna a közös könyvtárba, és a serdülők természetesebb módon és gyakrabban találkozhatnának az őket már érdeklő komolyabb könyvekkel is.

Ha most pedagógusok ülnének Ön előtt, mit mondana nekik befejezésül?

— Azt, hogy ha én középkori nemes volnék, s címerem is volna, abban a címerben egy gyermek és egy könyv volna látható. És ezt a címet minden iskola falára kitenném, mert *a könyv és a gyermek szinte elválaszthatatlan egymástól*.

Mint könyvtárvezetőnek az az alapelvem, hogy az a jó könyvtáros, aki két dolgot szeret. Az embereket és a könyveket. A jó nevelőnek is két dolgot kell mindenkiféle szeretnie: a könyvet és a gyermeket.

Én a jó nevelőt olyan embernek képelem, aki érzi, hogy minden egyes tanítványát össze kell hoznia a könyvvel, a gondolattal. Vagyis igyekszik a gyermeki léleknek föltárni egy olyan világot, amely még nincs itt, amely még előttünk van, és a gyermeket nem parancsokkal, sem természetlen hegyibeszédekkel, hanem a szellem természetes szuggesztíójával, a jó könyvek erejével igyekszik a jövő felé vezető legjobb útra kalauzolni.